

tosságát hangsúlyozza: „Én Isten kegyelméből nem elmevakon s a priori föltett szándokkal dolgozom: hanem *okszerűleg*, s ahol mi jóra új utat veszek észre nyílni, persze lehetőleg eljárom, mint írárom, semmi tekintély s nehézség által vissza nem rettenvén; ha ezt senki sem teszi: semmi új jó nem születik soha, és a Mindenség ~ lesz egy ∞ halotthoz.” ,443’

Úgy tartja, hogy a maradandóság igényével fellépő alkotást célszerűség, nemes egyszerűség és szépség jellemzi. Ha ezek közül valamelyik hiányzik, nem lehet sikerre számítani. Majd így folytatja: „márpedig, mint az anyag-világban bármely erő- s erőműnek becsét méltán csak a hatás, vagyis süker után s -ből lehet megítélni: úgy a szellem- vagyis bel-, vagyis erkölcsi világban is bármely fényes, lármás nagyszerű, hatalmas intézetnek is csak annyiban van *állandó s lényeges* becsé: amennyiben a fő célt, tudniillik a köz- és minden egyéni üdvöt s azáltal az Isten akaratját előmozdítja.” ,1087’

A tudósnak az a fizetsége, ha fáradságos munkájával megtalálja az igazságot. „Az *igaz*nak megesmerése, kivált önerőni megtalálása semmi mással, más által szerzettel (nem hasonlítható), csendességére, tisztaságára, józans[ágára], mégis elragadóságára s állandóságára, ártatlans[ágára], nemes, magos lelki gyönyört szerez, ad.” ,451’

A feltárt igazság azonban, létrejötte bármennyire együtt jár is az egyéni kielégüléssel, csak a közösségben tölthet be létfunkciót: „a szellemi működések becsét azoknak eredménye, hatása, sikere alapján mérhetjük meg”, s minden lármás mű „elveszti becsét: ha nem tapasztaltatik, éreztetik, vétetik észre általa semmi gyarapodás, előmenetel a közjóban”. ,1069’